

DELO

Študijska knjižnica
Via Geppa 9
TRIESTE

glasilo KPI za slovensko narodno manjšino

Prepoved odkritja spomenika partizanom zaradi slov. napisa

25. aprila, ko so po vsej deželi proslavljali 20-letnico osvoboditve, se je zgodilo nekaj, kar je vznemirilo in razžalilo vse iskrene antifasiste in demokrate. Sodna policija je prepovedala odkritje partizanskega spomenika v Miljah, na katerem je poleg italijanskega tudi slovenski napis. Prepoved se naslanja na birokratske formalnosti, ki pa stoje na zelo trhljih tleh. Že dejstvo, da je bilo med padlimi partizani iz Milj 60% Slovencev in da republiška ustava, ki je sad osvobodilne borbe, štiti pravice narodnih manjšin, dovolj jasno potrjuje, da je prepoved zaradi slovenskega napisa nesmiselna in neutemeljena.

(Sestavek o proslavah 20-letnice osvoboditve in o protestih proti prepovedi odkritja spomenika v Miljah objavljamo na 4. strani.)

V Doberdobo prvi deželni sestanek slovenskih izvoljenih komunistov

Poziv Slovincem v Italiji

Slovinci v Italiji!

Letos proslavljamo 20. obletnico zmage nad nacifašizmom.

Za zmago in osvoboditev smo prispevali potoke krvi in si s tem zagotovili mesto v prednjih vrstah borcev za svobodo in demokracijo v Evropi. Naš boj, ki je na tej zemlji trajal od začetka fašističnega genocidnega divjanja pred 45 leti, nam je dal pravico, da zahtevamo nemoten razvoj in enakopravnost.

Zato je danes nepojmljivo, da se nam še vedno odrekajo pravice, ki nam pripadajo po načelih svobode in demokracije ter po določenih republiške ustave, ki je izšla iz antifasistične revolucije, katere sestavni del smo bili tudi mi, ramo od rami z italijanskimi brati.

Komunisti, ki smo bili pobudniki antifasističnega boja prej, narodno osvobodilne vojne pozneje, ne moremo mimo dejstva, da imamo še vedno opravka s starimi, nazadnjaškimi koncepcijami v odnosu do slovenske narodne manjšine.

Sedanja vlada levega centra ni spremenila svojega načelnega odnosa do Slovincem, kar nam dokazujeta težka razsodba ustavnega sodišča, ki odreka avtonomni deželi s posebnim statutom Furlanijo-Juljski krajni kompetence v zvezi z reševanjem neuresničenih formalnih določil o slovenski narodni manjšini, ter primer ob nameravanem odkritju spomenika padlim borcem za svobodo v Miljah, ko je prišlo do nedemokratičnega in protiustavnega dejanja zaradi obstoja dvojezičnega napisa.

Prav zato kličemo Slovence v Italiji, da se zavedajo svoje zgodovinske dolžnosti, se strnejo v enotne vrste in zahtevajo:

1. Uresničenje ustave z dodelitvijo formalne in praktične enakopravnosti slovenski narodni skupnosti v Italiji;

2. široke kompetence avtonomni deželi po odprtih vprašanjih slovenske narodne manjšine;

3. proglasitev slovenskega jezika za drugi uradni jezik v deželi Furlanija-Juljska krajina;

4. rešitev odprtih vprašanj v zvezi s slovenskimi priimki, imeni, krajevnimi imeni, in razveljavitev fašističnih zakonov v tej zvezi;

5. tehtno in široko podporo slovenskemu šolstvu, kulturi in prosveti, upoštevajoč dejstvo, da je fašizem 20 let preprečeval njihov razvoj;

6. pravilno in demokratično zastopstvo slovenskih ljudi v vseh državnih in javnih ustanovah in uradih na mešanih področjih;

7. široko demokratično nadzorstvo nad slovensko radijsko postajo, ki naj postane sredstvo razvoja našega ljudstva, ne pa sredstvo širjenja mrznje in razdvajanja;

8. ustrezna finančna sredstva za gospodarski razvoj slovenskih zaostalih področij, v prvi vrsti Slovenske Benečije;

9. politiko priznavanja obstoja avtohtonega slovenskega prebivalstva v Slovenski Benečiji in iz tega sledečega ravnanja za preprečitev nadaljnje asimilacije in raznarodovanja;

10. priznanje partizanov, deportirancev, internirancev in političnih obsojencev slovenske narodnosti kot borcev proti fašizmu in nacizmu;

11. izdajo zakona, ki naj prepreči narodnostno mrznjo in šovinistične izpade;

12. poglobitev stikov med Italijo in Jugoslavijo, med deželo Furlanijo-Juljsko krajino in Socialistično republiko Slovenijo s priznanjem posebne vloge slovenske narodne manjšine v Italiji in italijanske narodne manjšine v Jugoslaviji v tej zvezi;

13. prenehanje z vsemi lažigospodarskimi ukrepi, ki skrivajo namen asimilacije in raznarodovanja slovenskih krajev in ljudi.

Ta svoj poziv predlagamo v proučitev tudi političnim silam in strankam, ki delujejo na slovenskem področju, ter silam in strankam, ki se sklicujejo na načela demokracije in antifasizma, zato, da se o njem izrečejo in da o njem z nami razpravljajo.

Za uresničenje teh ciljev kličemo slovenski komunisti, izvoljeni predstavniki v Italiji na boj slovenske množice.

Istočasno kličemo slovenske ljudi na vključitev v vseplošen boj, ramo od rami z italijanskimi demokratičnimi, antifasističnimi in socialističnimi silami za novo vladno večino, za spremembo razmer v Italiji v smeri svobode, demokracije in socializma.

Doberdob, 2. maja 1965

SLOVENSKI IZVOLJENI PREDSTAVNIKI
NA LISTAH KPI

Reševanje slovenskih problemov spada v okvir splošne borbe za demokratizacijo dežele - Ideali osvobodilne borbe so še vedno aktualni

DEZELNI KOMITE K.P.I. za Furlanijo-Juljsko krajino je sklical v nedeljo, 2. maja v Doberdobo sestanek slovenskih izvoljenih komunistov iz vse dežele. Poleg županov, deželnih in pokrajinskih svetovavcev so se sestanka udeležili tudi številni občinski svetovavci. Navzoči so bili še: deželni sekretar KPI Baccicchi, načelnik komunistične skupine v deželnem svetu Pellegrini, poslanka Bernetičeva, goriški poslanec Franco, načelnik komunistične skupine v tržaškem pokrajinskem svetu Coli; delegacija Slovenske kulturno gospodarske zveze, ki jo je vodil predsednik Race, predstavnika Socialistične stranke proletarske enotnosti-PSIUP, Jercog iz Trsta in Černic iz Gorice in drugi tovariši. V imenu goriške federacije PSI je njen predstavnik Waltrich poslal pismo, v katerem je izrazil željo, da bi sestanek rodil pozitivne sadove.

Zasedanje je otvoril in vodil deželni svetovavec Jože Jarc iz Doberdoba. Ta se je v krajšem nagovoru spomnil 20-letnice osvoboditve. Poudaril je, da se nekateri krogi spominjajo te važne obletnice kot dogodka, ki je že dosegel svojo dokončno fazo, s čemer pa se ni mogoče strinjati. Izrazil je protest proti prepovedi postavitve dvojezičnega

napisa na spomenik padlim partizanom v Miljah; ožigosal dejstvo, da se slovenski svetovavci v deželnem in pokrajinskih svetih ne smejo posluževati svojega jezika; da Slovinci niso zastopani v deželnih in drugih javnih organih ter podčrtal, da prav zato ni mogoče govoriti o dokončni fazi osvobodilne borbe. Ta borba se nadaljuje, seveda v drugačnih oblikah

Glavni referat na tem sestanku je imel deželni svetovavec Karel Šiškovič. Iz tega referata povzemamo naslednje:

«Sestanek izvoljenih komunistov je bil sklican v času, ko proslavljamo 20-letnico osvoboditve, zato ne moremo mimo, ne da bi se vprašali, kakšni rezultati so bili doseženi v obdobju zadnjih dvajsetih let. Če presodimo rezultate zadnjih dvajsetih let, pridemo do zaključka, da so ideali osvobodilne borbe še vedno aktualni, da so v veliki meri neuresničeni in da je zato treba nadaljevati započeto borbo.

Cez nekaj dni bo poteklo eno leto odkar smo izvolili prvi deželni svet. Do tega je prišlo po zaslugi dolgoletne in vztrajne bitke ljudskih množic vse dežele.

Vsi vemo katere in kakšne so

politične sile, ki so se zoperstavljale ustanovitvi dežele. Opozarjali smo na dejstvo, da je ustanovitev dežele le ena izmed etap za njeno pravo uresničenje in danes, eno leto po izvolitvi prvega deželnega sveta, vidimo, da se zopet nahajamo pred dvema političnima koncepcijama o deželi. Po eni koncepciji je dežela samoupravna birokratska enota, po drugi koncepciji pa dežela kot avtonomni zakonodajni člen, ki v okviru države samostojno rešuje svoje probleme. Od teh koncepcij izvira tudi delovanje političnih sil. Sile, ki so na vladi dežele se držijo prve koncepcije, kar pa pomeni onemogočiti vsako resnejšo, politiko. To ne prihaja samo do izraza, ko gre za splošna vprašanja, ki se tičejo deželne avtonomije, marveč tudi ko gre za specifične probleme, med katere spadajo tudi problemi slovenske narodne manjšine v Italiji.

Dežela s posebnim statutom je bila ustanovljena prav zaradi obstoja slovenske narodne skupnosti, ki živi v mejah te dežele. To je dejstvo, ki ga ne bi smel nihče zanikati in niti osporavati.

V bitki za deželo smo se mi komunisti vedno držali načelnega stališča. To je vsem znano, (Nadaljevanje na 2. strani)

Prvi maj 1965 v Trstu

Prvega maja je bila v Trstu velika manifestacija. Osrednje delavsko zborovanje je bilo na Peruginjevem trgu. Delavske manifestacije z govori sindikalnih voditeljev so bile tudi v Miljah, Križu, Nabrežini, Tržiču in Gorici. Na sliki: zborovanje v Trstu.

Sestanek v Doberdolu

(Nadaljevanje s prve strani)

zato se ne bomo sedaj ustavljali dalje pri tem vprašanju.

Sedaj ko je dežela s posebnim statutom ustanovljena se držimo določil ustave in posebnega statuta. Pred kratkim je na zahtevo vladnega predsednika v zadevo poseglo ustavno sodišče. Z razsodbo, ki jo je izreklo je osporavalo avtonomijo dežele pri reševanju vprašanj slovenske narodne manjšine. Sile, ki nasprotujejo avtonomiji dežele skušajo sedaj preiti okvire ustave in onemogočiti pravo avtonomijo dežele s posebnim statutom. Te sile vsiljujejo koncepcijo o vsemočnosti države in centralizma, medtem ko se mi zavzemamo za pravo avtonomijo, ne samo v upravi, pač pa in predvsem pri reševanju vprašanj.

Vprašanje kompetenc je političnega značaja, je torej vprašanje avtonomije. Tudi zato smatramo razsodbo ustavnega sodišča, ki negira avtonomijo dežele s posebnim statutom, kot politično dejanje, mimo katerega ne moremo. Pri tem pa ne moremo in smemo pozabiti dejstva, da so bile določene sile, ki so zastopane v sedanji deželni upravi še pred ustanovitvijo dežele s posebnim statutom, proti avtonomiji in da so tudi sedaj na isti liniji. Te sile bi hotele reševati sproti določena vprašanja nekako polilegalno ali celo ilegalno, ne pa načelno. Mi so seveda s takimi pojmovanji ne moremo strinjati.

Kakšna so torej vprašanja, ki jih je treba rešiti?

Predvsem je pred nami splošni status Slovencev, naš jezik v vseh odtenkih, naše šolstvo, strokovno šolstvo še posebej, naša kultura in prosveta, na tudi naši politični, gospodarski in socialni problemi.

Nikakor se ne moremo zadovoljiti z drobtinicami, ki nam jih nudijo.

Slovenske problematike se ne more reševati s tem, koliko denarnih sredstev bodo podelili temu ali onemu, če bodo izdajali ciklostiliran bilten ali z namestitvijo par slovenskih uradnikov.

Za pravilno reševanje slovenskih problemov so potrebni enotni nastopi sil, ki se zanimajo za reševanje teh problemov. Toda poskusi, da bi to enotnost preprčkali se čisto ponavljajo. Primer Nabrežine je zgovoren dokaz. A to je le eden izmed poskusov.

Mi nismo proti sodelovanju tudi z italijanskimi katoliškimi silami na tem področju. Še več: pozdravljamo nekatere izjave, ki so prišle iz vrst teh sil. Žal pa moramo poudariti, da do sedaj ni še nihče šel dalje od izjav. Zato te sile opozarjamo, da na tak način ni mogoče reševati nobenega vprašanja.

Mi mislimo, da danes levi center ni niti za rešitev slovenskih problemov, pač pa samo za odložitev reševanja teh problemov in poskus razbijanja enotnosti. Zato je tudi za reševanje slovenskih problemov nujno potrebna nova večina, ki naj bo širša od dosedanje; potrebna je enotnost, ki naj bo večja od prejšnje. Z antikomunizmom pa ni mogoče napraviti koraka naprej. Tudi slovenski problemi se rešujejo s komunisti in z nami se rešuje tudi vprašanje kompetenc deželne sveta in deželne uprave. V novi in širši enotnosti pa morajo dobiti krajevne ustanove, pokrajinske in občinske, veliko večji pomen.

Zatim se je poročevalec dotaknil dokumenta o Slovincih, ki ga je vsedrjavno vodstvo KPI sprejelo leta 1961. Poudaril je,

da je ta dokument še vedno aktualen, naglasil pa je potrebo, da bi ga izpopolnili. Pripomnil je še, da je bil sestanek v Doberdolu sklican prav z namenom, da bi na njem proučili položaj in začrtali smernice za sestavo novega dokumenta KPI.

V nadaljevanju svojega referata se je tovariš Šiškoč dotaknil vprašanja odnosov s Socialistično republiko Slovenijo ter naglasil potrebo po nadaljnji krepitvi medsebojnih odnosov. Poudaril je: «Mi moramo biti nosilci še večjih in tesnejših stikov s Slovenci, ki živijo v Jugoslaviji, še bolj moramo povezati slovensko manjšino, naše dežele s slovenskim narodom, ki živi v jugoslovanski državi.» Poudaril je tudi, da to ni iredentizem pač da potreba, ki izhaja iz nujnosti razvoja. «Ne moremo pa biti za to, da bi mi dali lekcije bratom onstran meje, kot si to zamišljajo nekateri krogi med Slovenci v Italiji.»

Zadnji del svojega referata je tovariš Šiškoč posvetil vpra-

Tov. Karel Šiškoč

šanjem, ki so združena s stvarnostjo v Italiji. Med drugim je podčrtal:

«Nam Slovincem, ki živimo v okviru italijanske države, ne more biti vseeno, kdo vodi to državo, in ali so to reakcionarne ali napredne sile. Nam ne more biti vseeno, kdo bo imel glavno besedo pri reševanju ekonomskih problemov, če bodo to monopoli ali pa delovne množice in kakšno bo programiranje. Nam ne more biti vseeno kdo in kako bo reševal socialne probleme in v kakšni meri jih bo reševal; nam ne more biti vseeno ali bo v Italiji zmagal socializem ali ne.

Tudi zato je potrebna dejanska in konkretna vključitev Slovencev v boj za reševanje vseh teh problemov. Oba momenta sta tesno povezana med seboj. V obeh je potrebna najširša enotnost Slovencev in pa najtesnejša povezanost z italijanskimi demokratičnimi silami. Zato se moramo Slovenci aktivno vključiti v boj za ustvaritev nove večine v Italiji.»

Po govoru tovariša Šiškoča se je razvila diskusija. Spregovorili so: Tovariš Pellegrini, ki je pozdravil udeležence sestanka tudi v imenu komunistične skupine v deželnem svetu. Poudaril je tudi, da so Slovenci v naši deželi dali velik delež v boju za zmago demokracije in proti fašizmu.

Goriška pokrajinska svetovavka Marija Selič je govorila o problemu enakopravnosti Slovencev. Poudarila je, da smo Slovenci v Italiji, kljub temu, da smo dali velik doprinos v boju za demokracijo in za novo republiko, še vedno v položaju

manjvrednosti. Še vedno obstaja nerazumevanje s težkimi nacionalističnimi posledicami. V nadaljevanju je govornica naglasila potrebo po okrepitvi delovanja komunistov med Slovenci in enotne politike o manjšinskih problemih.

Poslanica Marija Bernetič je pozdravila udeležence sestanka v imenu komunističnih parlamentarcev. Poudarila je, da referat tov. Šiškoča vsebuje nove pozitivne elemente, s katerimi v celoti soglašajo.

Sekretar komunistične mladine za Goriško Zdravko Duca je prav tako naglašal potrebo po največji enotnosti pri reševanju slovenskih kulturnih in gospodarskih vprašanj.

Tovariš Albin Skrk iz Nabrežine je predlagal, naj bi v vseh večjih krajih poskrbeli za postavitev spomenikov padlim partizanom.

V imenu SKGZ je spregovoril njen predsednik Boris Race. Poudaril je, da SKGZ visoko ceni vrednost dokumenta o slovenskih vprašanjih, ki ga je vodstvo KPI sprejelo leta 1961. Pozdravil je sklep, da se ta dokument izpopolni. Izjavil je tudi, da je SKGZ vedno na razpolago, da s konstruktivnimi razgovori prispeva, da bo dokument čim popolnejši.

Spregovorili so še: predstavnik Socialistične stranke proletarske enotnosti Jercog in Černic in Andrej Jarc, župan iz Doberdolu, ki je v imenu občinske uprave pozdravil udeležence sestanka ter voščil obilo uspeha.

Nato je govoril že deželni sekretar KPI Silvano Bacicchi. Poudaril je, da sedanji položaj opozarja na velike nevarnosti tudi za Slovence, da je zato potrebna enotna borba vseh demokratičnih sil tako v deželi kot v državi.

Pred zaključkom sestanka je tov. Ado Slavec iz Nabrežine predlagal, naj bi s sestanka poslali voščilno brzojavko tovarišem v Sloveniji, ki ravno te dni proslavljajo 20-letnico ustanovitve prve slovenske vlade. Predlog so udeleženci pozdravili z dolgim aplavzom.

Na koncu sestanka je tov. Šiškoč prebral Poziv Slovincem v Italiji, ki so ga udeleženci sestanka prav tako z aplavzom odobrili. Besedilo tega poziva objavljamo na 1. strani.

Predsedstvo sestanka v Doberdolu. Govori tov. Marija Selič

Pomen 9. maja

Mi sodobniki se moramo oddaljiti nekoliko od 9. maja 1945, da bi mogli razumeti vso svetovno zgodovinsko važnost tega datuma. Celo sovražni evropski in ameriški listi so večkrat izrekli prepričanje, da bi se v najboljšem primeru končala vojna na zapadu neodločno, če bi se Rdeča armada, potem ko je pognala sovražnika z ozemlja Sovjetske zveze, ustavila na svojih državnih mejah.

Mi vemo, da je pojava leteliških bomb na koncu vojne bila Nemcem upanje na odlog. Ze spomladi leta 1945 so se angleški reakcionarji trudili na vse kriplje, da bi pokazali potrebo sklenitve miru za rešitev Londona od popolnega propada. To je bilo rečeno takrat, ko je bilo še vedno pet šestih nemških oboroženih sil vezanih na vzhodni fronti in ko so hitlerjevske tolpe vrgle geslo: ponovitev leta 1918 ne bomo nikakor dopustili.

Res je, ponovitev leta 1918 ni bila dopuščena, toda predvsem zaradi Rdeče armade.

«Ko se je Rdeča armada bližala Odri, sem spoznal, da smo zgubili vojno.» Tako je dejal Goering na nürnberškem procesu. V primeru nemške ozemeljske celovitosti na vzhodu bi ne vodil poraz Nemčije na zapadu do resničnega poraza, ker bi nemški imperialisti pričeli energične priprave za tretjo svetovno vojno. Toda Sovjetska zveza ni tega dopustila. Zlom hitlerjevskega imperija je postalo

dejstvo velike zgodovinske važnosti.

9. maja 1945 je prenehala móra, ki je težila Rusijo in Evropo celih 75 let. Kakšne so pa bile nade, ki so oživljale kolovodjo berlinskih roparjev in njihovih pomagačev ob njegovem zadnjem dihu? Goebbelsovi in Hitlerjevi epigoni ter njihovi tajni privrženci v Nemčiji in tujini so še danes polni nad, ki jih je izrazil Goebbels 23. aprila 1945 v zaklonišču «Reichskanzlei» naznanjajoč, da bodo izbruhnili spopadi med Rusi in Amerikanci.

Fašisti vseh vrst pa se morajo potolažiti vsled uničenja svojih bistvenih sil, sil hitlerjevske Nemčije. Sovjetska zveza, ki je rešila človeško civilizacijo, se dviga kot trdnjava med ruševinami. Sedaj nas čaka ogromna odgovornost.

Mi ne grozimo nobenemu, ne kažemo nobenemu pesti in niti z njo ne udarjamo po mizi, saj niti nimamo nobene potrebe, da bi udarjali s pestjo... Sprejemamo obletnico 9. maja najsijajnejši dan v naši zgodovini, ne samo s ponosom zaradi preteklosti, pač pa tudi kot zagotovilo za prihodnost in z zavestjo, da bomo postali vsako leto močnejši in ščitili z vso čuječnostjo sadove naša neumrljive zmage proti vsem napadom.

(Iz sestavka, ki ga je napisal sovjetski akademik E. Tarle in je bil objavljen 1. 1946 v «Krasnaji zvezdi»)

25. aprila 1965 so Rijarzo v Trstu proglasili na nacionalni spomenik. Rijarzo so nacisti spremenili v krematorij, v katerem so sežigali protifašiste in partizane. Žal, so proslave v tem svetem kraju izmalčili. Čeravno je bila večina žrtev slovenske narodnosti, niso uradni predstavniki spregovorili besede o Slovincih. Tudi škof, ki je maševal na kraju mučeništva — tokrat prvič — je pozabil da je po koncilskih določbah slovenščina priznana kot obredni jezik.

(Na sliki: Odstranjevanje ruševin leta 1945.)

Delež primorskih Slovencev v boju proti fašizmu

Seznam oseb, ki jih je obsodilo zloglasno posebno sodišče

II.

Zaradi širjenja slovenskega tiska so bili 26. februarja 1930 obsojeni 3 slovenski protifašisti iz Grahovega. Drole Franc je bil obsojen na 1 leto, Golob Franc na 1 leto in 8 mesecev in Sturm Ignacij na 2 leti ječe.

Leta 1929 se je kljub strahovladni močno utrdilo komunistično gibanje na Goriškem, zlasti v tržiških ladjedelnicah. Ojačilo se je širjenje glasila «l'Unità». Fašistična policija je prišla na sled in aretirala večjo skupino tovarišev. 29. aprila 1930 so bili obsojeni naslednji: Zavrtnik Mario in Nardin Peter sta prejela vsak po 10 let in 9 mesecev zapora, Zgonik Anton 6 let, Žižmond Josip 6 let, Hrovatin Franc poldrugo leto, Vižintin Anton 7 let in pol, Kovec Adalbert 6 let, Jarc Danilo, Mavrič Teofil in Gorkič Emil, vsak po 4 leta ječe.

Dijaška Matica in politično društvo Edinost sta klub prenovili še dalje razvijala svojo dejavnost ter podpirala revne dijake. Zaradi tega so prišli pred posebno sodišče Bradamante Mihael, Lazarič Ivan, Perkovič Viktor, Zmak Miro, Iveša Anton

POJASNILO — V nadaljevanjih pod naslovom: *Delež primorskih Slovencev v boju proti fašizmu so objavljene zaenkrat samo tiste obsodbe, ki jih je izrekel posebno sodišče (tribunale speciale). Toliko v pojasnilo tistim bravcem, ki so vprašali, kako to, da niso bili v prvem sestavku omenjeni procesi, ki so se vršili v letih 1922-26. Kot je znano je bilo zloglasno posebno sodišče ustanovljeno leta 1927.*
Urednik

in Vratovič Emerik iz Pulja. Obsojeni so bili na zaporne kazni od 3 do 12 let. Kukanja Angel iz Trsta je bil tedaj obsojen na 4 leta ječe.

Leta 1930 je fašistična policija aretirala množico protifašistov. Med aretiranimi je bilo posebno dosti pripadnikov organizacije TIGR. Zloglasno posebno sodišče je tedaj prvič prišlo v Trst. Na monstroznom procesu, ki se je zaključil 5. septembra so bili obsojeni:

Bevk Slavko na 5 let, Manfreda Andrej na 10 let, Kerže Zofija na dve in pol leta, Spanger Alojz na 30 let, Stoka Vladimir na 20 let, Rupel Karlo na 15 let, Obad Ican na 10 let, Pertot Miroslov in Zahar Mario na 5 let, Čač Lovrenc na 15 let, Kosmač Josip na 5 let in Kosmač Nikolaj na 25 let ječe. Na tem procesu, ki je prešel v zgodovino pod imenom «bazoviški proces» so bili obsojeni na smrt Miloš Zvonimir, Bidovec Ferdinand, Marušič Franc in Valenčič Alojz. Vse štiri so 6. septembra 1930 ob 5.43, ustrelili pri Bazovici.

«Osvobodimo politične jetnike». «Delavci, udeležite se stavke za izboljšanje mezd». «Dol s fašističnimi šindikati». Letake s takimi gesli so leta 1930 širili tržiški komunisti. Izobesili so tudi nekaj rdečih zastav ter vršili propagando proti pripravam na vojno. Zaradi teh akcij je prišlo 22 tovarišev pred fašistično posebno sodišče. Dne 4. februarja 1931 so bili obsojeni: Malalan Riko na 8 let ječe, Staniša Matej iz Vižinade na 3 leta, Černe Peter iz Trsta na 8 let, Daneu Albert na 5 let, Makor Josip iz

Milj na 2 leti, Sanič Karlo iz Sežane na 3 leta, Tence Martin iz Križa na 5 let, Wilhelm Rudi z Opčin na 8 let.

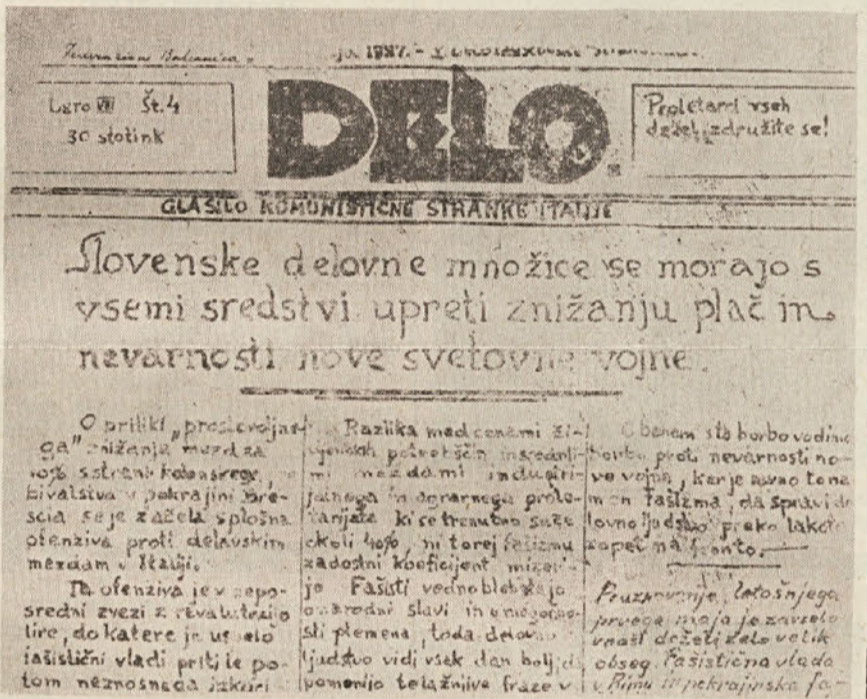
Dva dni kasneje so bili obsojeni še naslednji tovariši: Zerbo Silvester iz Dekanov na 3 leta zapora, Babič Valerij iz Milj na 2 leti, Pečar Nazarij iz Kopra na 3 leta, Štefe Franc iz Kopra na 3 leta, Kariš Mario iz Trsta na 2 leti in Benčina Jordan iz Trsta na 2 leti.

Leta 1930 se je kljub številnim aretacijam in procesom povečala aktivnost komunistov na Primorskem. Tovariši so širili tisk, ki je izhajal v ilegali. Zbirali so se na sestankih, 1. decembra je bila stavka. Delavci so protestirali zaradi zmanjšanja mezd. Tudi v tržiški ladjedelnici so tovariši širili letake, ki so pozivali delavce, naj odklonijo delovne pogodbe. Tiste, ki so imeli denar naložen v bankah so pozivali, naj ga dvignejo, ker se fašistična dr-

žava nahaja na robu propada. Poziv je bil sprejet in iz Tržaške hranilnice je bilo dvignjenih 40 milijonov lir hranilnih vlog. Zaradi vsega tega je fašistična policija imela mnogo «posla». Pred posebno sodišče je prišla večja skupina tovarišev. Med njimi so bili tudi: Stoka Bruno, obsojen na 5 let in 10 mesecev zapora. Matjašič Mario, obsojen na 8 let in pol, Kumar Teodor, obsojen na 1 leto, Marsič Alfred, obsojen na 1 leto. Ta obsodba je bila izrečena 16. novembra 1931. En dan kasneje so obsodili drugo skupino tovarišev. Obsojeni so bili: Skedel Rudolf, Lakovič Viljem, Budin Ivan, Rudež Edvard, Pavlič Vladislav, Pertot Rafael in Vodopivec Mario.

18. novembra 1931 je prišla na vrsto še tretja skupina tovarišev, v kateri so bili tudi: Krelbil Anton iz Trsta, Marsetič Josip iz Milj, Lozej Mario, Godnič Ignacij in Pahor Alojz iz Komna. Obsojeni so bili na zaporne kazni od 1 do 4 let.

Priredil MIRKO KAPELJ (Nadaljevanje na zadnji strani)

Fotokopija glasila Delo, ki je za časa fašizma izhajalo v ilegali. Zaradi širjenja lista so bili nekateri komunisti obsojeni na več let ječe

Iz tržaške kulturne kronike

Simfonični koncert orkestra Glasbene Matice v Kulturnem domu

Simfonični koncert orkestra GM, ki je bil prejšnji teden v Kulturnem domu, pomeni za vso našo manjšino pravi umetniški dosežek. Program, ki so ga izvajali orkestrski GM pod skrbnim vodstvom dirigenta Oskarja Kjudra in z rutiniranim solistom-violinistom Rokom Klopčičem iz Ljubljane, je bil vseskozi klasičen. Slonel je na treh velikih simfoničnih skladateljih: Haydn, Mozartu in Beethovnu.

Koncert je otvorila Mozartova uvertura k operi «La clemenza di Tito», kateri je sledil koncert za violino in orkester. V drugem delu pa smo slišali Haydnovo simfonijo št. 104 v D-duru, kjer je prišel v veljavo predvsem prvi stavek «Adagio-Allegro». Pri tem mislim, da je vredno omeniti oceno, ki jo je dal ugledni tržiški glasbeni kritik Giulio Viozzi, ki o koncertu pravi med drugim tole: «...Solist na tem koncertu je bil Ljubljančan Rok Klopčič, izkušen koncertni glasbenik in stilno čist in različen v izrazu. Njegova glasbena umetnost se je izkazala predvsem v gladki in napeti vdaji drugega dela Beethovnovskega koncerta, zlasti pa v elegijskih delih tega koncerta. Vendar ni zaostal niti močen in živahen prijem zaključnega dela. Solist Klopčič, ki ga je izvrstno spremljal dirigent Kjuder, je dosegel velik osebni uspeh. V drugem delu smo slišali Haydnovo simfonijo št. 104 v D-duru, ki je bila jasno in pisano podana v zvanečih stopnjah. Poleg tega je razodela pomembne

zmožnosti orkestra in muzikalni značaj dirigenta.

Za zaključek bi rad dodal še nekaj misli. Najprej moramo pomisliti, da nastopajo orkestrski izključno iz ljubezni do glasbe. (Nekateri izmed teh so brezposelni, čeprav so izvrstni glasbeniki!) Prav zato ne pričakuje nihče da bi prejel kako materialno plačilo za svojo nesebično poštovanost. Sami vemo, koliko stroškov ima GM za razne plakate, reklamo, prepisovanje not, SIAE itd. Zato pa je skoraj nemogoče misliti, da bi GM lahko honorirala svoje orkestraše. Prav zato bi morali vsi, zlasti napredno misleči ljudje, oziroma tisti, ki se zavedajo bistvenega pomena GM v našem kulturnem življenju, vsaj moralno podpreti to ustanovo. (Na žalost se je izkazalo prav na zadnjem koncertu drugače.) Poleg tega pričakujemo od oblasti, da priznajo orkester GM za enakovrednega podobnim italijanskim orkestrom v Trstu. To bi bil pomemben korak za stvar medsebojnega spoštovanja in cenitev kulturnih vrednot naše manjšine. Če vzamemo v poštev že samo dejstvo, da je bilo na zadnjem koncertu GM prisotnih nad 140 Italijanov, moramo pozitivno ugotoviti, da povezuje ta orkester dve kulturi na našem ozemlju.

Glasbena Matica je lahko ponosna, da ima tak ansambel, ki dela čast njej in našemu narodu. S. V.

Mladina in Odporniško gibanje

(Pismo slovenskega univerzitetnega študenta)

Ko so pred dnevi uradne oblasti oddale tržiškemu prebivalstvu narodni spomenik Rižarne sem sklenil, da se ne bom udeležil «proslave», ker je ta folklornega značaja. Pozneje sem zvedel, da tistega dne ni bilo mnogo mladine. In ni mi bilo preveč žal...

Kako gledamo mi, mladi na Odporništvo, na partizansko borbo? Prav gotovo ne kot na zgodovinska dogajanja, ki naj bi prišla že v legendarnost. Toda žal, marsikdaj mladina ne gleda na odporniško delo niti v tej luči. Čemu? Ker je ne pozna, ker se ji zdi strašno daleč, ker jo je postavila v muzej! In v muzej jo ni postavila prostovoljno, temveč zato, ker ji niso dali nikoli razumeti kaj je bilo v resnici odporništvo. Komu je pač pripovedoval oče ali kak drug sorodnik o legendarnih dnevih borbe, in to mu je vtilo osebni ponos, ki se je pozneje obogatil še s spoznanjem pravih vrednot odpora.

Toda koliko je teh? Velika ve-

čina mladine pa odpora ne doživlja v svoji notranjosti temveč samo podzavestno, ker je o tem slišala govoriti, ker je to pač del politične usmeritve določenega mladince, ki je naprednih idej in se zaveda, da je antifašist, ker je antireakcionar. Antifašizem danes = antifašizem včeraj. Iz tega istovetenja se torej pridruži megleni naprednosti «moderne mladince» tudi «odporniško» čustvo.

Toda moremo pri tem delu moderne mladine govoriti o resnično doživljenih čustvih? Mislim, da prav gotovo ne, saj je ta naprednost v veliki meri samo prazna retorika.

Drugi je del mladine, ki čuti nekaj za preteklost odporništva iz narodne zavednosti.

Velik je pa tudi del mladine, ki misli, da so ideali njihovih «starih» breme 45. leta, ki danes niso več v modi in bi bilo najbolje, da se jih pozabi, razen če

to ne služi za druge cilje, ki so političnega značaja.

Kdo nosi za tako brezbržnost levji del krivde? Prav gotovo največji del nosi šola. Zakaj? Ker je šola ozko razredniškega značaja in hoče ustvariti kvalificirane delavce, tehnike in podložne uradnike, ne pa ljudi, ki znajo uporabljati svojo lastno glavo in prosto izbirati svojo pot in mesto v družbeni dejavnosti. V taki šoli ni prostora za Odporništvo. Nič politike v šolah! se glasi geslo šolnikov. Reči pa bi morali: čimmanj resnice, čimveč reakcionarnega kvalunkvizma v šolah! In tako se vzgaja mladine, ki ji ni dano poznati zgodovino druge svetovne vojne, posebno pa ne tistega dela, ko je ljudstvo vzelo v svoje roke zgodovino in jo krojilo po svojih potrebah in ne kakor bi mu jo narekovali gospodar, direktor in general.

Do tu je bilo naštevaje kaj pesimistično, toda ne smemo se zalepiti. Dejstvo je nanreč, da

je mnogo mladincev, ki doživljajo ideje Odporništva, toda na drug način kakor starejši, ki so borbo doživeli.

Kaj pomeni za to mladino, za nas, Odporniško gibanje? Če ga pojmujejo kakor zaključeno zgodovinsko dejstvo, kakor frazo, ki lahko služi za ogretje poslušavcev na volilnem zborovanju, kot lep obesek, tedaj ne predstavljajo nič, tedaj ga ne občutimo, nam je tuje. To pa zato, ker smo spoznali da je Odporništvo vrednota, da je izbira, ki jo človek izvrši v vsakem trenutku, kadar se mu postavlja alternativa: živeti oportunistično ali se boriti, ostro boriti za ideale, za cilje, ki si jih postavi.

Odporništvo porodi spoznanje, da je v ljudskih, delavskih množicah moč, ki je ni mogoče podcenjevati in te moči ne more streti noben sovražnik, ne vojaški ne razredni, pa najsi razpolaga že s tako sodobnimi sredstvi.

Odporništvo pomeni povezavo STOJAN SPETIČ (Nadaljevanje na zadnji strani)

Proslave 20-letnice osvoboditve

Prepoved odkritja spomenika v Miljah tolmačimo kot hudo žalitev Odporništvu in predvsem spomina padlih partizanov slovenske narodnosti

Dvajsetletnico osvoboditve so proslavili po vseh večjih krajih naše dežele. Poleg proslav, ki jih je priredila partizanska zveza ANPI so bile še proslave, ki so jih priredile sekcije naše partije in nekatera prosvetna društva. 25. aprila so na spomenike padlih partizanov položili vence.

Tudi občinske uprave so počastile spomin padlih in proslavile obletnico osvoboditve. Občinski sveti na podeželju so imeli slavnostne seje.

Dolinska občinska uprava je priredila na predvečer praznika posebno svečanost v Boljuncu, na katero so bili povabljeni tudi predstavniki krajevnih oblasti. Na prireditvi, ki ji je predsedoval župan Lovriha, sta govorila bivši garibaldinski komandant Silvano Baciči in Mirko Kapelj. Nastopila sta pevska zbor iz Boršta in Doline. Na sporedu so bile tudi priložnostne recitacije, ki so jih podali učenci slovenske in italijanske šole. Recitali so: Valter Žerjal, Pavel Sancin, Ermanno Gerli, Veliak Fabio, Divna Sancin, Mario Čuk in Boris Pangerc. Prireditve sta zaključila združena pevska zbor s partizanskima pesmima Komandant Stane in Pesem 14. divizije.

Tudi v Velikem Repnu je bila isti večer kulturna prireditve v počastitev 20-letnice osvoboditve. Na prireditvi so sodelovali vaški recitatorji in pevski zbor.

V Nabrežini so na praznik 25. aprila po slavnostni seji občinskega sveta imenovali trg pred županstvom po padlih za svobodo.

Zelo posrečene prireditve v počastitev 20-letnice osvoboditve so organizirala tudi prosvetna društva v Podlonjerju, kjer je nastopila godba iz Trebč in Gropade, pri Sv. Ivanu, kjer je nastopil pevski zbor Vesna iz Križa in na Proseku, kjer so nastopili domači pevci. V Podlonjerju je govorila poslanka Bernetičeva, pri Sv. Ivanu Jože Koren, na Proseku pa Boris Racec.

Poleg omenjenih prireditve so bile še druge. Prostor nam žal ne dopušča, da bi tudi v njih poročali.

Osrednja proslava 25. aprila je bila v Miljah, kjer je bilo na sporedu tudi odkritje spomenika padlim partizanom iz vse miljske občine. Na žalost je odkritje spomenika prepovedala višja oblast. To je storila zato, ker je na spomeniku tudi slovenski napis. Zato se je proslava v Miljah spremenila v protestno demonstracijo.

Vsa napredna protifašistična javnost je to nesmiselno prepoved ostro obsodila. Proti njej so protestirali tudi v občinskih, v pokrajinskem in v deželni svetu. Komisarju Mazzi so ta teden poslali številne proteste tudi bivši partizani in raznih krajev dežele.

Bivši partizani in aktivisti osvobodilnega gibanja na Opčinah so na proslavi, ki je bila 30. aprila, odobrili protest, v katerem je rečeno, da je prepoved dvojezičnega napisa na spomeniku v Miljah v nasprotju z določbami republiške ustave ter z ideali svobode in demokracije. Podpisniki protesta zahtevajo odstranitev dosežanih ovir in naj se omogoči, da bodo v Miljah odkrili spomenik z dvojezičnim napisom.

Proteste s podobno vsebino so noslali tudi iz številnih drugih krajev.

Istočasno preijema sekcija ANPI v Miljah številne izraze solidarnosti. Solidarnostno nismo so poslali tudi komunisti iz Barkovelj. V njem je rečeno, da prepoved od-

kritja spomenika predstavlja hudo žalitev ne le za Slovence temveč tudi za prave italijanske demokrate, «Barkovljanski komunisti — tako je poudarjeno v pismu — bodo storili vse, kar je v njihovih močeh, za zmago idealov, zaradi katerih je žrtvovalo svoje življenje toliko slovenskih in italijanskih partizanov.»

Tu omenjamo le dve pismi, a lahko bi jih omenili mnogo. Vsekakor pa želimo poudariti, da je prepoved odkritja spomenika z dvojezičnim napisom demokratična slovenska in italijanska javnost sprejela z velikim ogorčenjem.

Senator Vidali je, ko je izvedel za prepoved, poslal ministrskemu predsedniku in pristojnim ministrom pismo, v katerem ostro protestira, obenem pa zahteva preklic prepovedi ter dovoljenje, da se odkrije spomenik z dojezičnim napisom.

Poslanka Marija Bernetič je prav

tako protestirala pri pristojnih ministrstvih v Rimu ter zahtevala razveljavitev prepovedi, ki so jo izzvali nacionalisti in protislovenski šovinisti. Ta prepoved žali Slovence, ki so toliko žrtvovali v protifašističnem in protinacističnem boju.

Tudi v deželni svetu so komunistični svetovavci ogorčeno protestirali proti prepovedi odkritja spomenika, na katerem je tudi napis, ki so ga govorili padli partizani. Protest proti prepovedi in zahtevo, naj se ta odstrani, so podpisali svetovavci Pacco, Baciči, Šiškovič, Sema in Pellegrini.

Tudi druge politične skupine in zlasti slovenske organizacije so ostro obsodile krivično in žaljivo prepoved. Naj na tem mestu omenimo še govor, ki ga je imel v tržaškem občinskem svetu predstavnik Slovenske liste dr. Simčič, ki med drugim dejal, da se ukrepi, kakršnega so uveljavili v Miljah, zdijo kot nalašč samo, da bi podrl prizadevanja za odpravo nacionalizma ter vzpostavili ozračje zaupanja.

S proslave 20-letnice osvoboditve v Boljuncu

V počastitev spomina

David Pescatori

4. maja letos bi bil tovariš David Pescatori dopolnil 37 let življenja. Žal, se njegovega rojstnega dne letos nismo mogli veseliti. Z žalostjo v srcu smo se spomnili tragično preminulega tovariša in mislili na veliko vrzel, ki je nastala v naših vrstah zaradi njegove prerane smrti.

V počastitev spomina pokojnega so darovali vdova Marica, oče in sestra 5.000 lir za sklad KP.

Ota Dušan

Ota Dušan iz Boljunca, aktivist in partizan, je padel v boju na Ostrožnem brdu 5. januarja 1945.

V počastitev njegovega spomina daruje tov. Pepi Ota 1.500 lir za Delo.

Ivan Sulčič

Pred enim mesecem je umrl tov. Ivan Sulčič iz Križa. Lanskega decembra ga je doletela huda prometna nesreča. Od takrat se ni več opomogel. Po treh mesecih in 12 dni hudega trpljenja je izdihnil.

Ivan Sulčič se je rodil v Križu leta 1926. Ko je bil star 5 let je

Proslava v Zgoniku

Zgoniška občinska uprava bo priredila v nedeljo 9. maja slovesno proslavo 20-letnice osvoboditve. Ob 9.30 bo župan v spremstvu občinskih odbornikov položil vence na spomenike padlim partizanom, ob 10. uri bo v Zgoniku maša zadušnica za padle in žrtve, ob 10.45 bo slavnostna seja občinskega sveta, ob 11. uri pa bo proslava na prostem pred županstvom, na kateri bosta sodelovala pevski zbor Salež-Zgonik in godba s Proseka.

Trnuljčica v Kulturnem domu

Slovensko gledališče v Trstu (Kulturni dom) ima na sporedu danes 7. maja ob 18. uri in jutri, v soboto 8. maja ob 18. uri igranje v treh dejanjih Trnuljčica.

Ostale ponovitve Trnuljčice bodo v torek, sredo, četrtek in prihodnjo soboto ob 18. uri.

Na splošno željo občinstva bo gledališče ponovilo Veliki slovenski pasijon v nedeljo, 9. maja ob 17. uri.

Prodaja stopnic pri blagajni Kulturnega doma vsak dan od 11. do 14. ure ter eno uro pred pričetkom vsake predstave.

Mladinska štafeta osvoboditve

Na pobudo športnega združenja «Bor» se je sestel pripravljajni odbor predstavnikov organizacij slovenske mladine z namenom, da pripravi proslavo dvajsetletnice odpora. V ta namen bo slovenska mladina organizirala vrsto proslav, ki jih bo povezovala štafeta po vsej deželi, kjer živi slovenska manjšina. Proslave se bodo razvrstile s pričetkom v Kanalski dolini od 26. do 30. maja, ko bo na Bazovici zaključna proslava.

Ob tej priliki pozivamo že sedaj vse zavedne Slovence naše dežele, da se proslavi odedežijo in pripomorejo po svojih močeh k dobremu uspehu celotne pobude.

izgubil očeta. V času fašizma je bilo življenje trdo za vse zavedne delavce in posebno še za Slovence. Tudi tov. Sulčič je okusil te trde življenja že v zgodnji mladosti. Ko je bil star 16 let so ga odpejlali v posebni bataljon žalostnega spomina. Po padcu fašizma se je pridružil partizanskemu gibanju. V sklopu V. prekomorske bri-

gade se je bojeval na Korčuli v Dalmaciji in v Liki. Leta 1945 se je vrnil domov.

Prerano umrli tovariš Sulčič je bil skrben in delaven človek, zaveden slovenski delavec. Kot takega bomo ohranili v lepem spomenu.

Ob obletnici zmage nad nacifašizmom počastimo spomin padlih borcev za svobodo.

Nastop gojencev šole Glasbene Matice

Sola Glasbene Matice v Trstu priredi v nedeljo, 16. maja ob 17. uri v Kulturnem domu javen nastop gojencev s sodelovanjem mladinskih pevskih zborov iz Trsta, Opčin, Proseka-Kontovela, Nabrežine-Devina in harmonikarskega zbora.

Vljudno vabljeni!

Mednarodno srečanje v Rovinju

Zveza mladih komunistov v Trstu vabi na mladinsko srečanje, ki bo 13. junija letos v Rovinju. Prijave sprejemajo mladinski krožki na Opčinah, v Trebčah, Križu, Saležu, Proseku, Ricmanjih, Podlonjerju, Barkovljah, Rojanu, Miljah, na Vrdelci (krožek Pisoni), pri Sv. Ani in na sedežu federacije v Trstu, ul. Capitolina 3 (telef. 44-046 in 44-047).

Nadaljevanje Delež Slovencev

5. decembra 1931 se je zaključil takoimenovani «mali proces» proti Slovincem iz Julijske krajine. Obsojenci so v glavnem pripadali skupinam, ki so bile sojene že leto prej na takojimenovanem «bazoviškem procesu». Pred sodišče je prišlo 30 obtožencev. Obsojeni so bili: Lenardič Ivan iz Kojskega (6 let), Jelinčič Zorko iz Bovca (20 let), Sfiligoj Avgust iz Dobrovega v Brdih (10 let), Franček Hilarij iz Rihemberga (5 let), Rutar Anton iz Tolmina (10 let), Logar Srečko iz Idrije (4 leta), Lužnik Jernej iz Tolmina (5 let), Mihalič Matej (5 let), Čač Vincenc (5 let), Mihalič Alojz (5 let), Fonda Karlo (5 let), Čač Angel (2 leti in 6 mesecev), Škerlj Angel (5 let), Petaros Viktor (5 let), Zobec Anton (5 let), Mihalič Matej, mlajši (5 let), vsi iz dolinske občine.

(Se nadaljuje)

Pismo študenta

in enotnost v borbi, političnega in sindikalnega značaja.

Odporništvu pomeni angažiranost v velikih izbirah, ki stoje pred človeštvom: izbira miru, svobode zaslužjenih narodov in razredov, rešitev odtujitve od človečanstva, ki jo povzroča tehnološka revolucija, kateri ne sledi tudi družbeno gospodarska revolucija, ki zahteva spremembo struktur, pojma človeškega dela, odnosov med spoli ipt.

Odpor je torej način, način borbe in je zaradi tega v dejanjih in ne v besedah.

Mladina se zaveda, da je bil storjen velik korak, ko se je lahko zbrala v dvorani trgovske akademije in učiteljska na skupni proslavi, na kateri je ravnatelj Turina jasno povedal, da so ideali odporništvu nedovršeni in torej sodobni. (Toda hkrati se tudi zaveda da se odporništvu, oz. odpor nadaljuje na tistih šolah, kjer so se sramovali masovnih proslav in so vsamezni profesorji v razredih proslavili in hkrati pokopali odporništvu.)

Končno pomeni odporništvu del nepretrgane borbe slovenske manjšine za svoje pravice, ki naj ji omogočajo sožitje z večino, sožitje v najširšem smislu.

Zato so ti ideali živi, ker so v živih ljudeh, v mladini, v njenem delu, v njenih izbirah.

S tem duhom se, čeprav hote nepriznani na folklorističnih proslavah, klanjamo spominu tistih, ki, so to spoznali, ko se še sploh rodil nisem.